

TOLCSVAI NAGY GÁBOR

A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben

A határon túli magyarság anyanyelvi nehézségeinek szerteágazó témaköréből az alábbi dolgozatban egyetlen témával kapcsolatban vetek föl kérdéseket. E kérdések summázata a következő: a határon túli magyarságnak feltétlenül igazodnia kell-e nyelvhasználatában a magyarországi standardhoz (annak reálishan megvalósuló vagy hirdett változatához), vagy határozottabban hagyatkozhat saját régiójának nyelvi hagyományaira és a kétnyelvűség során kialakult sajátos újdonságaira? A kérdést ma egyre aktuálisabbá teszi a megélt regionális nyelvpolitikai, nyelvművelő tevékenység.

A nyilvánvaló dilemmák egyre határozottabban fogalmazódnak meg, például az újvidéki Ágoston Mihály legutóbbi, *Rendszerbomlás*¹ című könyvében. Az alábbiakban e munka állításai adják a kérdésekhez a kiindulópontot. Ágoston Mihály könyve nyelvművelő írásként tudatosan szerkesztett gyűjteménye. Elő- és utószava túlmutat a szűkebben értelmezett nyelvművelés érdekkörén, s vitára is készítet. Nem annyira talán túlzóan is komor végkicsengésével, borúlátásával, bár erre a kérdésre is választ kellene keresni. Sokkal inkább a könyv háttérében meghúzódó, s néhány helyen röviden jelzett elvekkel kell polemizálni, illetve a definitív elvek, kategóriák hiányát kifogásolni.

A legfőbb hiány a vajdasági magyar ajkú beszélőnek, illetve a vajdasági magyar nyelv alaphelyzetének meghatározatlansága. Bár az egész könyvet szükségszerűen meghatározza a kétnyelvűség összes következménye, a szerb-horvát hatások leküzdésének vágya, ez a körülmény s elvi következményei nincsenek tisztázva. Ebből következik az a sajátos helyzet, melyben Ágoston Mihály olvasója nem tud pontosan eligazodni fontos kategóriák között. Leginkább a köznyelv terminusa ejti zavarba: nem lehet tudni, hogy a vajdasági magyar regionális köznyelvről (standardról, ha létezik ilyen) van-e szó vagy a magyarországról, vagy esetleg egy, az egész magyar nyelvterületre érvényes standardról. S éppen e meghatározatlanság jelzi a problémák valós súlyát. Kell-e a határon túli magyarságnak a magyarországi normához igazodnia, s ha igen, milyen mértékben (az egyes elkülöníthető szinteken, például a helyesírásban, a kiejtésben, a grammatikában stb. azonos mértékben vagy természetüknek megfelelően eltérően)? Egyáltalán lehetséges-e ez az igazodás? Az egészséges, tehát élő, alkotó nyelvmegőrzést inkább az igazodás segíti elő vagy a nagyobb fokú önállóság, a regionalitásnak az eltérő körülmények és a más nyelvű hatások miatti előnyben részesítése, vagy a kenő közötti arány keresése? Van-e morális alap arra, hogy a mai norma kodifikálói egységesítési szándékaikat kiterjesszék a határon túli magyarságra, vagy éppen ez a kötelességük?

E kérdések fölvetése jelezte volna a problémák mélységét. Ezek hiányában több helyen homályos a szöveg, mint az előszó egyik legfontosabb passzusában: „Mint hogy a nyelvi közízlés a meghatározója a helyességnek (és a nyelvi szépségnek is!), egyéni nyelvérzékünk alapján nem dönthetünk sem a magunk, sem a mások nyelvkészségbeli szokásainak elbírálásakor. Sőt környezetünk anyanyelvi ízlése, szokásai sem mindig esnek egybe a köznyelvi normákkal. Ezért a nyelvművelőnek mindig tudatosan kell ismernie nemcsak a fontosabb kézikönyvek használatát, hanem nyelvünk rendszerét is, sőt múltját és fejlődésének tendenciáit is” (6).

Természetesen fölmerül a kérdés: mi a nyelvi közízlés? Valamilyen átlag, vagy a többség nyelvhasználata? Ez esetben sok stigmatizált nyelvi jelenség rögtön erénnyé válna, s a ma terjesztett lenne a kerülendő. A magyar szakirodalomban Szarvas Gáborék fölléptével erősödött meg az a korábbi nézet, amely valamilyen vélt átlag nevében minden nyelvi újdonságot ki akart iktatni a magyar kultúrából. A Saussure-féle nyelvszemlélet a szinkronia-diakronia, illetve a langue-parole merev szembeállításával pedig sokáig hihetővé tette a nyelv

homogenitásának eszméjét. Ennek az enyhén egyszerűsítő nézetrendszernek a tarthatatlansága ma mind nyilván- valóbb. Egy szűkebb közösségnek persze körülírhatóbb a közízlése szociológiai módszerekkel, de itt sem világos, hogy csupán a vajdasági közvélekedésről van-e szó. Éppígy problematikus a nyelvi szépség még bizonytalanabb kategóriájának használata, s ezzel is kapcsolatosan az egyén, az egyéni nyelvérzék döntési jogának kétségbe vonása. Szépészeti kérdésekben sokan, főképp a magasán kvalifikáltak nem hagyatkoznak a közítéletre.

A *Rendszerbomlásban* végig köznyelvről esik szó, mint egyetlen helyes nyelvváltozatról, az idézetben azonban „köznyelvi normákról”. Nem tudni, a többes szám mit takar. Végül az utolsó mondatban közölt hivatkozás sorrendje (kézikönyvek, nyelvi rendszer, a nyelv múltja és mai változásának iránya) árulkodóan szerencsétlen: mintha a kézikönyv lenne a legfontosabb, s magyarázni kellene, hogy ez nem zárja ki a nyelvi rendszert, mint a nyelvhelyesség kérdésében eligazító tényezőt. A fontossági sorrend inkább fordítva áll, ha egyáltalán van egymásra következés közöttük.

Ebből a tisztázatlan, részleges elvrendszerből következik a könyv végén olvasható néhány túlságosan szigorú és önkorlátozó ítélet. Például: „Anyanyelvünket ugyanis, bármennyire a sajátunk, önkényesen nem használhatja senki, sem író, sem nyelvész, sem politikus, sem a jogtudomány szakértője” (100). Egységesítő és központosító szemlélet ez, talán akaratlanul is, amely mindent, ami a helyestől (vagy annak véltől) eltér, helytelennek tart. E felfogással a mai magyar szépirodalom legjavának egy részét is meg kellene bélyegeznünk, egyéb következményekről nem is beszélve. Ez az egyéneket, csoportokat, illetve műfaji (pragmatikai) helyzeteket korlátozó szemlélet még erőteljesebb (sőt talán tragikus) a következő idézetben: „Káros nyelvelemnek azt tekinthetjük, amelyik - akár más nyelvből került hozzánk, akár belső fejlemény - meggátolja vagy csökkenti anyanyelvünk általános (!) érthetőségét, tehát nyelvi értékét. Ilyenek lehetnek pl. a helyi elemek, melyekről gyakran nem vesszük észre, hogy nem közérthetőek, mert magunk is helybeliek vagyunk (104). A felkiáltójel az eredeti szövegben szerepel, s azt nyomatékosítja, hogy a nyelvi érték nem más, mint a közérthetőség.

A kisebbségben élő magyarság nyilván maga ismeri legjobban saját helyzetét. Talán ösztönösen is, de legalább részben tudatosan úgy védi nyelvét, hogy helyességi kérdésekben, a stigmatizálásban sokkal szigorúbb, az idegenszerűségekre jóval érzékenyebb, mint az anyaországiak, és határozottabban igyekszik a magyarországi normához, standardhoz igazodni. Ezt az igyekezetét méltányolni és támogatni lehet, sőt talán kell is. Két tényezőt mégis meg kell fogalmazni ebben az összefüggésben.

Az egyik a következő: Magyarországon az elmúlt negyven évben a nyelvi értékek nagymértékben átalakultak. Először az ötvenes években a társadalmi egységesülés lelkesítő gondolata mellé a nyelvi egységesülés biztatónak tartott perspektívája társult.² S bár a hagyományos nyelvjárási rendszer addigra valóban megbomlott, a nyelvjárások (s más nyelvi rétegek szintén) nem tűntek el. Az ötvenes, hatvanas években az erőteljes alsó- (és részben közép-) fokú iskolázás, a viszonylag gyakori olvasás és a központosított rádió, televízió, sajtó és könyvkiadás meglehetősen kiegyenlítő hatással volt a nyelvhasználatra, ám inkább közepes (vagy még alacsonyabb), mint magas színvonalon. A hatvanas évek elejétől megindult diáknyelvi szlengesedés tizenöt-húsz év alatt az egész ország nyelvhasználatát áthatotta (földrajzi és társadalmi rétegenként eltérő módon), részben újabb lefelé igazodást eredményezve, ellenállva ezzel a hivatalos nyelvhasználatnak.³

Az elmúlt két-három évben a nyelvi pluralizmus is kialakult (illetve újra felszínre tört) Magyarországon, s újra megjelentek nyíltan a tudatosan vállalt magas nyelvi értékek is, ám ezek már nem egyetlen mintához kötődnek.⁴ (Például másképp beszél egy liberális és egy konzervatív magasán kvalifikált értelmiségi stb.) Ezért nem olyan egyszerű igazodni egyetlen mércéhez, mert valójában nincs egyetlen mérce.

Talán még fontosabb a másik tényező, melyet Ágoston Mihály és mások is egyértelmű álláspontként fogalmaztak meg: a helyi elem káros, mert nem közérthető. A közérthetőség éppoly bizonytalan és veszélyes kategória, mint a közízlés. Nivelláló, az egyéni ízelet, a sajtóságokat kirekeszti, lehetetlenné teszi. Láthattuk ezt Magyarországon például az ötvenes és hatvanas évek szépirodalmán, midőn a „közérthető, vagyis nem túlságosan művészi irodalmi alkotásokat díjazták hivatalosan. A közérthetőség ál-Petőfies kívánalmát Veres Péter a nyelvészek között is propagálta.⁵

S ha a köz nevében a regionális sajtóságokat, a táji változatokat, valamint a különböző kétnyelvű helyzetekből, a más-más kultúrákkal való érintkezésből eredő nyelvi formákat eleve kiiktatjuk hagyományainkból, az nem más, mint öncsonkítás. A határozott igazodási vágy érthető: az elszakított, elszigetelt kisebb közösség minél szorosabban és minél tökéletesebben akar a nagy anyaközösséghez tartozni. De e kötődéshez nem tartozik hozzá feltétlenül a teljes idomulás, vagyis a részleges önfeladás. (A hagyományos életképes regionalitással az egész magyar kultúra gazdagodik.) A szociálpszichológiai csapda itt zárul be: akár a helyi változathoz, akár a központiként leírthoz lojális a helyi beszélő, a másikhoz nem az, s ez a helyzet hiány- és szégyenérzetet, kisebbségi és gyökértelenségi érzést kelthet (bizonyára kelt is, de adatunk csak az államnyelv monopolhelyzete miatti hátrányokról van). A két anyanyelv-változatot a kisebbségi létben valószínűleg igen nehéz összeegyeztetni: igen magabiztos identitástudat és kiváló nyelvérzék szükséges ehhez.

Ágoston Mihály véleménye tán egyedi példa, mondhatná most az olvasó. Hogy mennyire az ellenkezője az igaz, arra egyetlen további példaként a pozsonyi Jakab Istvánnak nemrég megjelent tanulmányából⁶ érdemes idézni. A szintén sok kötetes ismert nyelvész a norma, a köznyelv terminusok bizonytalanságait már megfogalmazza: „nincsenek normáink sem, amelyek szerint felméréseket készíthetnénk; nem ismerjük - csak sejtjük - az egyes nyelvváltozatok ismérveit. Még a köznyelv kritériumait sem tisztázta a nyelvtudomány” (141). Ezután mégis a köznyelv szakszóval dolgozik, úgy, hogy annak hiányát panaszolja egy eszményi modell keretében. Deme László korábbi megállapításait továbbgondolva jellemzi a Felvidék nyelvhasználatát: „1. családias-nyelvjárási nyelvhasználati szintünk a legerősebb; 2. van ugyan irodalmi nyelvünk, de szegényes, mert 3. nincs megfelelő köznyelvi rétegünk. Igen, mert a közéletnek és általában a műveltebb rétegek mindennapi életének a kívánt választékosságú nyelvhasználatát csaknem hiányzik; illetve nagyon fejletlen, hiszen a közélet nyelve a szlovák, a műveltebb rétegek nyelve meg erősen nyelvjárási” (142). És: „Értelmiségről csak akkor beszélhetnénk, ha ez a réteg mind a munkahelyén, mind a közéletben, mind pedig a magánéletben (bár ez utóbbi nem szükségszerű) ugyanazt a közös nyelvet használva végezné tevékenységét [...] Például a magyar nemzetiségű műszaki értelmiségi a munkahelyén - igen kevés kivételtől eltekintve - szlovákul érintkezik munkatársaival, feletteseivel; a közéleti tevékenység nyelve meg attól függ, milyen lakosságú helységben, illetve milyen szerv vagy szervezet tagjaként tevékenykedik. S csupán a családja vagy magyar nemzetiségű barátai, kollégái társaságában használja anyanyelvét, míg nincs szó szakmai kérdésekről [...] S az a nyelvhasználati forma, amelyen érintkeznek, még ma sem a művelt köznyelv, hanem a mindennapoknak már említett nyelvhasználati formája, amely elég sok nyelvjárási vulgáris és idegen elemet tartalmaz” (142).

A hosszabb idézet első fele alapján a köznyelv a közélet nyelve, de inkább a hivatalos, formális érintkezések során használatik. Az idézetek második részében viszont már a bizalmas társalgás, az informális érintkezés nyelve is ez, illetve ennek kellene lennie. Az eszményítés azonban e ponton válik túlzóvá: vajon Magyarországon (és bárhol a világon) értelmiségi kollégák, barátok, családtagok nem szakmai kérdésekben mindig a „művelt köznyelven” beszélnek, s megnyilatkozásaik valóban nincsenek tarkítva nyelvjárási, vulgáris vagy idegen elemekkel? A futó önvizsgálat is azt bizonyítja bárki számára, hogy az ilyen típusú beszélgetésekben éppen találunk nem standard elemeket, de természetesen mindig

eltérő mértékben. Ama köznyelv, standard kodifikált formájában Magyarországon is inkább a formálisabb beszédhelyzetekben gyakori, szigorúan véve leginkább Budapesten. Másrészt a művelt és a táji (nyelvjárási) nem zárja ki egymást feltétlenül.

Visszatérve Jakab István gondolataihoz: itt sem tudni, hogy az általa jelzett (eszményített) köznyelv a felvidéki magyarság standardjaként él, vagy az egyetemes magyar standardként kell szemlélni. Az alapkérdés tehát megegyezik az Ágoston Mihály írásában fölmerülővel, s a sugallt tendencia is: jó lenne az egységes magyar köznyelvi normához igazodni. (Mindkét szerző abból a hipotézisből indul ki, hogy van ilyen.)

Egy másik idézet Jakab Istvántól talán jobban megvilágítja e kérdések szociálpszichológiáját a maga paradoxonával: „...a szlovacizmusokat nem kezelhetjük a germanizmusokhoz hasonlóan. [...] A germanizmusokat nemzeti méretben használják (akik nem kerülnek tudatosan), tehát nem okozhatnak nyelvi különfejlődést. Sőt bizonyos hányaduk hiányt pótol. A szlovacizmusokat csak egy nemzetiség használja. Nem pótolnak hiányt, s veszélyeztetik a nyelv egységét” (145). E gondolatmenetben nem az okozza a fő problémát, hogy az egyik idegenszerűség elfogadható, a másik nem; nem is az, hogy valóban semmi hiányt nem pótol-e egyetlen szlovacizmus sem (ezt jobban tudja Jakab István), hanem az, hogy ez a nyelvhasználati jelenség csak a magyarság egy részét érinti, s mert ez nem össznemzeti, ezért elvetendő.

Ágoston Mihály legfőbb félelme az, hogy ama rendszerbomlás, az idegenszerűségek, a nyelvjárásiasság, az egyéb nyelvhelyességi hibák (azaz a magyar standardtól való eltávolodás) a délvidéki magyar nyelv s így az ottani magyarság megszűnéséhez vezetnek. Jakab István a nyelvi különfejlődéstől, a központtól való elszakadástól tart. Ha a felvidéki magyar nyelvhasználat általában és az értelmisége éppen különbözik a magyarországitól, megbomlik a nyelvi egység, s az ottani magyarság magára marad. Ennek elkerülésére saját régiójuk leghagyományosabb nyelvi rétegét, a terület nyelvjárásiasságát is feláldoznák. Félelmük nem alaptalan, de válaszuk vajon nem túlzó-e?

Válaszom hipotetikus és ajánló, kérdező. A határon túli magyarság nyelvileg, kulturálisan is tagolt, legalább annyi egységet, nyelvi közösséget alkot, ahány Magyarország körüli országban él. „A nyelvi közösség olyan társadalmi csoport - lehet egynyelvű vagy kétnyelvű - , amelyet a társadalmi interakció-rendszerek gyakorisága fog össze, és amelyet a környező területektől a kommunikáció vonalának gyengése választ el”, olvasható John Gumperztől magyarul is régóta.⁷ A kisebbségi magyarság csoportjai saját országuk magyarságával, illetve a más nyelvű többségi nemzet tagjaival érintkeznek mindennap, a magyarországi magyarral csak ritkán. Nyelvileg az egyes államalakulatokon belüli magyarság még tagoltabb, hagyományosan nyelvjárásokra, tájnyelvi egységekre, illetve egy-egy nagyobb magyar kulturális központhoz kötődő régiókra bomlik. Ez utóbbiról igen keveset tudunk, a két idézett szerző sem említi, hogy például Szabadka vagy Pozsony, Komárom milyen nyelvi, kulturális vonzókörzettel rendelkezik.

Ezt az alaphelyzetet az elmúlt évtizedekben a viszonylagos zártság jellemezte: az egyes szomszédos országokban tömbökben élő magyarság napi gyakorlata a növekvő kétnyelvűség volt, s az ma is. A határon túli magyar anyanyelvű közösségek politikai, ideológiai okok miatt egymástól és Magyarországtól is többé-kevésbé el voltak zárva. Nyelvileg önállósulásra kényszerültek; mert korábbi nyelvi kapcsolataik a magyar nyelv egyéb területeivel, változataival megszakadtak, s persze kényszerből kellett például hivatalos kifejezéseket románból, szlovákból, oroszról, szerbből fordítani, eltérő eredménnyel. Természetes, hogy ebben a helyzetben a régiókra jellemző fő nyelvjárási változatok megmaradtak (esetleg erősödtek) helyi presztízsükben mint reálisan létező nyelvi hagyományhordozók. A magyarországi) köznyelv standardként így nehezen hathatott a gyér nyelvi kapcsolatokban. A helyi magyar értelmiség persze tudatosabban figyelt a magyarországi művelt nyelvhasználatra, s midőn a főntebb két példával jelzett módon akarta (s akarja) ezt bevinni

saját nyelvi közössége használatába, ennek a ma is fennálló viszonylagos (el)zártágnak a következményeit nem veszi kellően figyelembe. (Meg kell jegyezni, hogy bár Jakab István hivatkozik szociológiai jellegű egyedi példákra, éppen az ottani magyarság módszeresen kidolgozott szociológiai leírása hiányzik érvei mögül, alkalmat adva ezzel az értelmezési torzításokra. Erről természetesen nem Jakab tehet. Azt is el kell mondanom, hogy mind Ágoston Mihály, mind Jakab István tárgyal olyan konkrét nyelvművelő problémákat, amelyekben valóban nem tanácsos engedni. De jó lenne észrevenni, hogy az általuk és mások által is tárgyalt nyelvhelyességi kérdések nem mindig azonos jellegűek, sok mindenben különböznek egymástól indokoltságukban, univerzalitásukban stb.)

A hagyományokra és a speciális helyzetekre támaszkodó régiónkénti, országokénti relatív magyar nyelvi önállóság nem a magyar nyelvi egység tragikus megbontása, hanem a reális lehetőségek számbavétele alapján ezeknek az önálló és mégis összetartozó közösségeknek az életben tartására, öntudatának és önbizalmának a visszaadására szolgáló út. (Hiszen nem is olyan nagyok a vitatott nyelvi különbségek.) Ennek bizonyítására elég egy-két külföldi példát idézni. Heikki Paukonen egy érdekes beszámolójában⁸ azt fejtegeti, hogy a finn nyelv nemzeti alapú, politikai okokból végrehajtott egységesítése a múlt században áldozatokkal járt, a stigmatizált nyelvjárásokban író tehetségek kiiktatódtak a finn irodalomból. Az utóbbi évtizedekben viszont megerősödött a csoportoknak, régióknak és az egyéneknek a korábbi standardtól bizonyos mértékig eltérő nyelvhasználata. Paukonen azt is kijelenti, hogy a csoporttudatnak, az egyén identitásának szerves része a nyelv, de nem csupán más nyelvekkel, hanem az anyanyelven belüli más nyelvváltozatokkal szemben is. A csoport, a kisebb közösség nyelvének elítélése a csoportot, a közösséget léteben fenyegeti.

Hasonló szellemű tradícióról számol be Peter v. Polenz a német nyelvet illetően, szintén használható analógiával: a több országban létező mai német nyelvi kultúra többközpontú struktúrát mutat, s az NSZK mint ennek kimondatlan fő központja mutatja a legnagyobb türelmet a nyelvi pluralizmus, a norma kérdése és a szubkulturális változatok iránt.⁹ E fölfogásnak minden bizonnyal megvan a maga kedvező hatása, s elkerülhető vele az a jelenség, amely jó száz évvel ezelőtt több évtizedig volt tapasztalható a bécsi (osztrák) irodalomban: az írók nem az osztrák (bécsi) németet használták, igen nagy identitászavart mutatva és keltve egyaránt.¹⁰

Összefoglalásul: a határon túli magyarság régiónkénti nyelvi tudatát saját hagyományaik alapján és speciális körülményeik között kell megerősíteni. Ez nem jelenti a magyarországitól, az összmagyartól való elválasztást, csupán az egészséges önállóságot. Nem más ez, mint a Kazinczytól eszményített *különbözőség egysége*, mely szilárdabb lehet a monolitikus tömbnél (mert több lábon áll), s mely magyarságában azonos, értékeiben, öntudatában plurális.

A különböző szomszédos országok magyarsága eltérő mértékben, de a társadalmi modernizálás útjára lép. Ez a polgárosodási folyamat magasabb szintű öntudatot kíván, s a régi típusú, szigorú egységben gondolkodó nemzetfogalom ellen hat. Ugyanakkor a kisebbségi magyarságra nehezedő asszimilációs nyomás sajnos ezt a bezárkózó és kirekesztő nemzetfelfogást erősíti, ez tehát a modernizálás ellen hat. E kettős tudati, érzelmi küzdelemben a kisebbségi magyarság nyelvi közösségeinek, csoportjainak és egyéneinek öntudatát és önbizalmát alapjaiban rendítheti meg az a tudós nézet, hogy épp a hozzájuk legközelebb álló familiáris nyelvhasználat a rossz, a műveletlen, a hibás. S ha megroppanást esetleg nem is okoz, a régiók magyar közösségeit megoszthatja: a „pestiesen”, normatívan beszélő értelmiség elszakadhat a még mindig nagyszámú nyelvjárási beszédű parasztságtól, de a városi munkásságtól is. Kisebbségi helyzetben ez is igen nagy baj.

Regionális standard Magyarországon is létezik, miért épp a határon túl nem szabadna megengedni, főképp kiejtési és szókészletbeli kérdésekben? Ha például a debreceni egyetemen

természetes jelenség a diftongizálás (szerencsére az), miért lenne oly súlyos hiba Pozsonyban a palóc *á*-zás?

A nyelvjárásnak, a regionális nyelvnek csoporttudatot erősítő jellegét a kialakuló magyarországi szociolingvisztika mellett a klasszikus dialektológia is kezdi belátni. Ismert dialektológustól hangzott el 1990 nyarán a következő megállapítás: „a nyelvjárások eredendő alapfunkciója (...) az, hogy kisebb-nagyobb közösségek kizárólagos, illetőleg elsődleges nyelveként a társadalmi érintkezés eszközei, egyszersmind sajátos kultúra hordozói s közvetítői; s mint ilyenek élik a maguk módján a maguk életét”.¹¹

A nyelv magas színvonalra emelése és a standardizálás intellektualizálódás. A standard azonban nem tagadhatja meg sem múltját, sem háterszágát. Ennek érdekében kiterjedt szociolingvisztikai, antropológiai nyelvészeti kutatásokat kell folytatni a határon túli magyarság különböző csoportjaiban korszerű elvekkel és módszerekkel, főképp az ottaniaknak. Pozsonyban, Kolozsvárt már történnek erre kísérletek. E kutatásokat Magyarországon is föl kell gyorsítani. Ezek eredményének összehasonlításával kaphatunk valóban hiteles adatokat a magyar nyelvhasználat változatairól, egymáshoz való viszonyukról, s arról, hogy milyen erős a nyelvi lojalitás a központinak vélt, illetve a helyi nyelvváltozat iránt. Éppígy igen tanulságos lenne a határon túli magyarság szépirodalmának vizsgálata is: ki milyen mértékben igazodik a magyarországi standardhoz, az itteni irodalmi nyelvi áramlatokhoz, ki mennyire tartja saját régiója nyelvi hagyományait.

S elmaradhatatlan a nemzet fogalmának újbóli meghatározása. E munkában bizonyosan abból kell kiindulni, hogy a nemzet nem felülről létrehozott, kész és bezárkózó alakulat, hanem alulról építkező, az egyedek, a szabad polgárok, csoportok szövetségével összeálló, s önmagát állandóan újradefiniáló nyitott, plurális rendszer. Az identitás a mindennapos önazonosítás intellektuális és érzelmi folyamata. Az anyanyelv ezt tükrözi, ennek felel meg, s ennek alkotórésze, tehát így is kell- szemlélni.

Ennek megfelelően a határon túli magyarság befogadhatja a magyarországi „központi” nyelvváltozatok) fejleményeit, de annak gyors, mesterséges el- és kiterjesztése nem kívánatos. A mai jobb érintkezési viszonyok így is bőséges nyelvi hatást visznek az anyaországból a művelődéssel, a politikai, művészeti és magánkapcsolatok erősödésével, így természetes szervülésekkel, rombolás nélkül épülhetnek be a határon túli magyarság nyelvhasználatába, főképp a szókészletbe, az árnyalt, eltérő fogalmazásmódba, de meghagyva a kiejtés, a regionális szóhasználat, szófüzés eredetiségét. Hiszen a regionális nyelv is lehet művelt, kifinomult. Így talán a túlélésre is több az esély.

Jegyzetek

- 1 Ágoston Mihály: *Rendszerbomlás? Nyelvhasználatunk zavarai*. Nyelvművelő füzetek. Fórum. Újvidék, 1990.
- 2 Lásd például Deme László: *A nemzeti nyelv rétegei a helyesség szemszögéből*. In: *Nyelvművelésünk főbb kérdései*. Szerkesztette Lőrincze Lajos. Budapest, 1953. 15-48.
- 3 Tolcsvai Nagy Gábor: *Kamasz társadalom és atyai hatalom. (Nyelvhasználat és erkölcs.)* Hitel, 1989. 2. 54-55.
- 4 Lásd például Tolcsvai Nagy Gábor: *Normaváltozás az „ifjúsági nyelvben “*. In: *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. Szerkesztette Fekete Péter és Raisz Rózsa. MNyTK. 189. Budapest, 1990. 57-59.
- 5 Veres Péter: *Hozzászólás*. MTA. I. OK. IV. 1953. 467-471.
- 6 Jakab István: *A magyar nyelv szlovákiai változatai*. Magyar Nyelvőr, 1989. 140-149.
- 7 John G. Gumperz: *A nyelvi közösségek típusai*. In: *Társadalom és nyelv*. Szerkesztette Pap Mária és Szépe György. Budapest, 1975. 151-168. Az idézet helye: 156.
- 8 Heikki Paukonen: *Nyelv és identitás. A finn irodalmi nyelv fejlődéstörténetéhez*. Magyar Nyelvjárások XXVI-XXVII. Debrecen, 1984-85. 3-8.
- 9 Peter v. Polenz: *Nationale Varietäten der deutschen Sprache*. International Journal of the Sociology of Language. 83 (1990). 5-38.
- 10 Nyíri Kristóf: *A Monarchia szellemi életéről*. Budapest, 1980. 26-27.
- 11 Kiss Jenő: *A nyelvjárások mai élete, szerepük a köznyelv formálásában*. In: *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. Szerkesztette Fekete Péter és Raisz Rózsa. MNyTK. 189. Budapest, 1990. 602. Az idézet helye: 62.

GÁBOR TOLCSVAI NAGY

Linguistic communities and linguistic unity in ethnic minority

There are more than three million Hungarians living around Hungary in five countries. They were separated in 1920. One of their heaviest difficulties is: to what extent should these Hungarian ethnic groups follow the standard spoken in Hungary. Should they follow it, giving up their own special linguistic traditions or should they hold on to these traditions. Examples in Slovakia and Yugoslavia show that Hungarian intellectuals living there consider Hungarian standard the only possible norm. According to them the regional, local usage breaks the unity of Hungarian language and brings death to Hungarian minorities. The author states the opposite: the linguistic traditions of a region, of a smaller linguistic community help to survive. The unity of differences, a pluralistic model of language is more helpful for Hungarian minorities.